

Актуальні питання

забезпечення доказів консулом (на прикладі нотаріальних проваджень щодо спадкування)

Є. Є. Фурса

здобувач кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті надано порівняльний аналіз інституту забезпечення доказів у цивільному та нотаріальному процесах. Сформульовано перелік способів забезпечення доказів консулом, зокрема, при вчиненні нотаріальних дій щодо спадкування майна, а також внесено пропозиції щодо процедури забезпечення доказів консулом.

Ключові слова: суд, нотаріус, консул, забезпечення, докази, способи, процедура.

В статье дан сравнительный анализ института обеспечения доказательств в гражданском и нотариальном процессах. Сформулирован перечень способов обеспечения доказательств консулом, в частности, по нотариальным производствам о наследовании, а также внесены и другие предложения по регламентации процедуры обеспечения доказательств консулом.

Ключевые слова: суд, нотариус, консул, обеспечение, доказательства, способы, процедура.

This paper presents the comparative analysis of the institute of securing evidence in the civil and notary proceedings as well as worded list of the methods of securing evidence, in par-

ticular by the consul in the case of the notary proceeding of inheritance, as well as the other proposals about the regulation of the procedure of securing evidence by the consul.

Keywords: court, notary, consul, security, evidence, methods, procedure.

Докази та їх забезпечення у більшості фахівців, а також і пересічних громадян, асоціюються з діяльністю суду. Важливість забезпечення доказів судом для встановлення обставин справи не викликає ні в кого сумнівів, оскільки від їх наявності та достовірності залежить майбутнє рішення суду, тобто реальний захист порушених, оспоруваних, невизначених прав, свобод та інтересів як позивача, так і відповідача та інших осіб, на права та обов'язки яких може вплинути рішення суду.

Під забезпеченням доказів в цивільному процесі вчені розуміють заходи, спрямовані на збереження відомостей про обставини справи, у випадках, коли використання джерела цих відомостей в майбутньому стане неможливим або утрудненим. Забезпечення доказів ними розцінюється як елемент процесу доказування [14, с. 381]. Ця точка зору С. Я. Фурси була підтримана іншими вченими [18], і ними був зроблений додатковий висновок про те, що забезпечення доказів жодним чином не можна ототожнювати з їх дослідженням і оцінкою. З таким висновком погодитися не можна. Забезпечення доказів, будучи елементом процесу доказування (процесуальна діяльність), може бути одночасно і елементом процесу доведення (розумової діяльності), тобто при такому способі забезпечення доказів, як огляд доказів за їх місцезнаходженням, має місце дослідження доказів, тобто їх аналіз. У цьому зв'язку заслуговує на увагу точка зору О. М. Лазька, який пропонує такий спосіб забезпечення доказів, як «аналіз (дослідження) обстановки, в якій

мало місце правопорушення або правовідносини» [9]. При огляді доказів за їх місцезнаходженням вони фактично досліджуються. Участь експерта та спеціаліста свідчить не тільки про механічний огляд доказів, а й, виходячи з його кваліфікації та повноважень, тобто володіння спеціальними знаннями, дослідження доказів також зводиться і до відбору його зразків. Такий відбір не може проводитися механічно. Тут треба включати розумову діяльність, тобто оцінювати той чи інший доказ з метою його належності до предмета доведення у справі і відібрати зразок так, щоб основний доказ не було пошкоджено.

Українським вченим А. С. Лисенком забезпечення доказів зводиться до владно-розпорядчих дій суду шляхом сприяння зобов'язаним особам довести обставини справи та іншим зацікавленим особам в отриманні доказів, у разі виникнення у них при цьому ускладнень, для надання їх суду. Розвиваючи концепцію С. Я. Фурси, цим вченим запропоновано зміст ухвали про забезпечення або відмову у забезпеченні доказів. Також ним аргументована необхідність законодавчого врегулювання і можливість оскарження цієї ухвали в апеляційному порядку окремо від рішення суду [10]. Як бачимо, А. С. Лисенко робить акцент на владно-розпорядчих повноваженнях суду, тобто ухвала про забезпечення доказів має обов'язковий характер і її невиконання тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Російські вчені під забезпеченням доказів в цивільному процесі розуміють «оперативне закріплення у встановленому законом порядку відомостей про факти». Така необхідність згідно зі ст. 64 ЦПК РФ виникає, коли в особи, яка бере участь у справі, є підстави побоюватися, що надання доказів надалі буде неможливим або утрудненим. Тобто, виходячи з аналізу даної норми, можна зробити висновок, що докази забезпечуються судом після того, як спра-

ву порушено. Далі В. В. Молчанов вказує, що згідно з російським законодавством, забезпечення доказів можливе як до порушення справи в суді, так і після порушення справи (ст. 65 ЦПК РФ). До порушення цивільної справи в суді забезпечення доказів проводиться нотаріусом, після порушення – суддею (мировим суддею) [11].

Що стосується українського процесуального законодавства, то згідно зі ст.133 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) забезпечення доказів судом може проводитися як до (ч. 3), так і після пред'явлення позову (ч.1).

Щодо нотаріусів, то вони згідно зі ст. 102 Закону України «Про нотаріат» [5] (далі – Закон) забезпечують докази, необхідні для ведення справ в органах іноземних держав. При цьому вказується, що дії щодо забезпечення доказів повинні проводитися відповідно до цивільного процесуального законодавства України. Слід погодитися з вченими, які зазначають, що аналогія, про яку йдеться в ст. 102 Закону, неприпустима. Становище нотаріуса (консула. – Є. Ф.) істотно відрізняється від правового статусу судді, і не всі способи забезпечення доказів, які передбачені ЦПК України, можуть мати місце в нотаріальному процесі. Наприклад, нотаріус не може допитувати свідків, оскільки він не наділений владними повноваженнями і не може попереджати свідків про кримінальну відповідальність, адже така, тобто для даного випадку, не передбачена Кримінальним кодексом України [15].

Крім того, виходячи з аналізу ст. 102 Закону, можна зробити висновок про те, що нотаріуси забезпечують докази тільки для ведення справ в органах іноземних держав, зокрема, і в іноземних судах. Але вчені, які займаються дослідженням проблем нотаріату, роблячи акцент на його функціях і ролі в цивільному обігу, вважають, що з урахуванням ст.10 ЦПК України, де регламентований принцип змагальності, нотаріуси можуть забезпечувати докази, необхідні для ведення

справ не тільки в іноземних судах, а й судах України [1; 2; 3; 15], оскільки обов'язок довести обставини – підстави позову покладено на позивача, а заперечення – на відповідача. Сторони самі, виходячи з конституційного принципу свободи в наданні суду доказів і доведенні перед судом їх переконливості, вибирають докази, за допомогою яких, як вони вважають, зможуть довести свої вимоги суду. Суд, з урахуванням обставин справи, перевіряє достовірність наданих сторонами доказів, бере їх до уваги, мотивуючи ними своє рішення, або не бере їх до уваги при ухваленні рішення. Але таку оцінку доказам суд має дати не на момент їх прийняття, а у процесі розгляду справи при їх безпосередньому дослідженні сукупно з усіма матеріалами справи.

Як бачимо, питанням забезпечення доказів, як у цивільному, так і нотаріальному процесі, приділяється увага вченими.

Що стосується забезпечення доказів консулом, то це питання комплексно не досліджувалось, а лише піднімалося в контексті класифікації способів забезпечення доказів судом і нотаріусом. Так, О. А. Баділа серед суб'єктів, які можуть забезпечувати докази, виділяла консулів і посадових осіб дипломатичного представництва, але лише за умови, що ці докази забезпечуються з метою виконання ними нотаріальної функції. А також виділяла органи, які використовуватимуть докази, забезпечені нотаріусом, зокрема, для підтвердження певних обставин при вчиненні юридично вагомих дій іншими компетентними органами, консулами. Цим науковцем способи забезпечення доказів нотаріусом [3] поділено на дві групи:

1) спеціальні способи забезпечення доказів, вичерпний перелік яких повинен бути передбачений окремою нормою законодавства про нотаріат (наприклад, огляд доказів за їх місцезнаходженням, відібрання пояснень фізичних осіб шляхом засвідчення їх підписів на офіційному документі, призначення експертизи);

2) окремі нотаріальні дії, які можна розцінювати як спосіб забезпечення доказів (наприклад, вчинення акту про морський протест, передача в депозит грошових сум і цінних паперів, вжиття заходів щодо охорони спадкового майна) [16]. Ці способи можна застосовувати і консулу, оскільки він згідно зі ст. 5 Віденської конвенції про консульські відносини від 24 квітня 1963р. (далі – Віденська конвенція) виконує обов'язки нотаріуса (п. f).

Про можливість забезпечення доказів консулом можна говорити, виходячи з інших його функцій, а саме:

- представництва в судових та інших установах держави перебування, з метою отримання, відповідно до законів і правил держави перебування, розпоряджень про попередні заходи, що захищають права та інтереси цих громадян, якщо у зв'язку з відсутністю або з інших причин, такі громадяни не можуть своєчасно здійснювати захист своїх прав та інтересів (п. і);
- функції з передачі судових та несудових документів або виконання судових доручень щодо зняття показань для суден держави, яка представляється відповідно до чинних міжнародних угод, або, за відсутності таких угод, в будь-якому іншому порядку, що не суперечить законам і правилам держави перебування (п. j);
- надання допомоги суднам і літакам (п. k) – (здійснення нагляду та інспекції щодо суден, які мають національність акредитуваної держави, і літаків, зареєстрованих у цій державі, а також щодо їх екіпажу) прийняття заяв щодо плавання суден, огляд та оформлення судових документів та без шкоди для прав властей держави перебування, розслідування всякого роду суперечок між капітаном, командним складом і матросами, оскільки це передбачається законами і правилами акредитуваної держави (п. l).

Розкриємо ці функції консула у контексті можливості забезпечення ним доказів.

Так, консул згідно з Віденською конвенцією, наділений повноваженнями нотаріуса та вчиняє нотаріальні дії, передбачені ст. 38 Закону, але серед них не передбачено забезпечення доказів. Тому вважаємо за необхідне доповнити такою нотаріальною дією дану норму.

Що стосується Російської Федерації, то з повноважень консула (ст. 38 Основ законодавства РФ про нотаріат) було виключено таку нотаріальну дію, як забезпечення доказів (п.15), оскільки був прийнятий Федеральний Закон від 5.07.2010 р. № 154-ФЗ «Консульський статут Російської Федерації» [12]. Але в ст. 26 Консульського статуту також немає такої нотаріальної дії, як забезпечення доказів, незважаючи на те, що п. 9 ч. 2 ст. 5, ст. 28 Консульського статуту передбачена функція з витребування документів, що стосуються прав та інтересів громадян і юридичних осіб [7]. Але слід зазначити, що забезпечення доказів зводиться не тільки до витребування документів. Віденською конвенцією консул наділений повноваженнями щодо забезпечення доказів, наприклад, функція з передачі судових та несудових документів або виконання судових доручень щодо зняття показань для суден держави, яка представляється (п. j). Такі дії, по суті, є нічим іншим, як одним із способів забезпечення доказів.

Що стосується консульської функції щодо прийняття заяв щодо плавання суден, огляду та оформлення судових документів, розслідування всякого роду суперечок між капітаном, командним складом і матросами (п. l), то така діяльність консула зводиться також до забезпечення доказів. Такі докази можуть знадобитися перевізнику з метою підтвердження заперечень при розгляді судом справи про відшкодування збитків у зв'язку з затримкою судна. Тому в іноземному порту консул може здійснювати таку нотаріальну дію, як морський протест (ст. 342 Кодексу торговельного мореплавства України і ст. 38 Закону),

яке можна розцінювати як один із способів забезпечення доказів.

Громадяни України, які проживають за кордоном, у разі потреби отримання з України документів, які мають відношення до їх особистих прав і інтересів або впливають на їх права та інтереси, наприклад, диплом про вищу освіту, свідоцтва про народження, про реєстрацію шлюбу, свідоцтво про смерть батьків, можуть звернутися за допомогою про витребування таких документів до консула України, який через посередництво державних архівних установ України витребує такі докази (п. 1.4 Загальних положень Інструкції про порядок витребування документів соціально-правового характеру для громадян України, іноземців, осіб без громадянства від 11.06.2001р.). У цьому зв'язку заслуговує на увагу практика Посольства України в Німеччині (м. Бонн), де вказується, що для швидкого отримання відповіді з учинення нотаріальної дії попередньо треба звернутися до Відділення з питань нотаріальної проблематики з певною заявою.

При витребуванні документа з України слід також враховувати процедуру звернення до консула. Громадянин зобов'язаний заповнити Анкету про витребування документа в 2-х примірниках на один документ, який витребується, і підписати її особисто. Анкета заявника (форма 3) [6] включає ряд необхідних відомостей, без яких витребування документів неможливе, наприклад, для якої мети витребується документ. Якщо особа витребує не свій особистий документ, то в анкеті необхідно вказати відношення до особи, на яку витребується документ. Тому в законодавстві про нотаріат слід передбачити розділ «Забезпечення доказів», де закріпити процедуру, як це зроблено в ст. 134 ЦПК України, зокрема, норму, в якій регламентувати зміст заяви про витребування доказів.

При витребуванні доказів, необхідних консулу для вчинення нотаріальних дій, на-

приклад, пов'язаних зі спадкуванням, він може звертатися до компетентних органів України, зокрема, і до нотаріуса, в якого відкрито спадкову справу для отримання певної інформації, оскільки спадкове майно може знаходитися в різних державах. Наприклад, спадкодавець громадянин України, працював і помер у Швейцарії. При цьому мав на праві особистої власності нерухоме майно (квартиру) в Україні, квартиру і автомобіль – в Швейцарії, і в третій державі – будинок на Кіпрі (Греція). Спадкоємцями є: мати спадкоємця і дитина, які проживали в Україні, а в Швейцарії – дружина, малолітня дитина від фактичних шлюбних відносин. При цьому спадкоємці, які проживали в Україні, звернулися за відкриттям спадщини до нотаріуса, а дружина до консула, мати малолітньої дитини спадкодавця до нотаріуса Швейцарії за відкриттям спадщини, оскільки він жив останнім часом в Швейцарії і там знаходяться його нерухоме майно та автомобіль. Виходячи з наведеної правової ситуації, може виникнути багато питань про місце відкриття спадщини і взаємодії нотаріусів, консула та інших компетентних органів різних держав, де проживав і помер спадкодавець, і де залишилося його майно.

Судді при розгляді справ, пов'язаних зі спадковими правовідносинами, можуть звертатися до консула України за отриманням документів, зокрема, свідоцтва про смерть родичів, оскільки саме консул реєстрував факт смерті, а також за сприянням в отриманні інших документів від компетентних органів держави перебування. Таке звернення слід розцінювати як доручення суду про витребування документів як одного із способів забезпечення доказів консулом (ст.132 ЦПК України). Так, згідно зі ст. 28 Консульського статуту України [8] консул виконує доручення слідчих і судових органів України щодо громадян України, якщо це не заборонено законами держави перебування. Зазначені доручення вико-

нуються з дотриманням цивільного процесуального законодавства України.

Нотаріуси України при вчиненні нотаріальних дій, пов'язаних зі спадковими правовідносинами, також можуть звертатися до консула за забезпеченням доказів. Так, в п. 3.10.1 Положення про порядок вчинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах і консульських установах України йдеться про доручення нотаріуса консулу про прийняття заходів щодо охорони спадкового майна, яке знаходиться за кордоном і вимагає охорони. Тому в Законі слід відобразити положення про те, що витребування доказів нотаріусом із-за кордону вчиняється шляхом оформлення доручення. І таке доручення нотаріуса може виконувати консул, коли йдеться про спадкування і українському нотаріусу потрібні певні відомості, зокрема, про майно, яке входить до спадкової маси, інших спадкоємців померлого, свідоцтво про смерть спадкоємця, видане консулом. Тому в нотаріальному процесі мають бути сформульовані свої способи забезпечення доказів. У цьому зв'язку заслуговує на увагу пропозиція Н. Ю. Гуть про необхідність доповнення ст. 34 Закону новою нотаріальною дією – урочиста (офіційна. – Є. Ф.) заява про підтвердження певних юридичних фактів. Ця заява має відрізнятися від інших заяв тим, що заявник бере на себе повну відповідальність за зміст кожної обставини, які ним викладені у заяві. Нотаріально посвідчена заява, яка передана в суд або в слідчі органи, має прирівнюватися до особистого свідчення особи в суді і передбачати кримінальну відповідальність у разі дачі нею неправдивих відомостей. У випадках посвідчення заяви, в якій особою викладені неправдиві відомості, має передбачати повне відшкодування збитків, завданих особі внаслідок викладених у заяві обставин [4]. Виходячи з аналізу цієї точки зору, можна зробити висновок про те, що Н. Ю. Гуть запропонований спосіб забезпечення доказів саме в нотаріальному процесі, який відрі-

зняється від такого способу забезпечення доказів, як допит свідків, який має місце в цивільному процесі (ч. 2 ст. 133 ЦПК України) і є не характерним для нотаріального процесу. Пропозиція, зроблена Н. Ю. Гуть, дає підстави говорити про доповнення ст. 38 Закону України «Про нотаріат» такою нотаріальною дією, яку може вчиняти консул як забезпечення доказів (п. 17). В окремому розділі Положення про вчинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах і консульських установах України слід деталізувати способи, процедуру забезпечення доказів консулом. Така регламентація процедури забезпечення доказів консулом на рівні національного законодавства необхідна для узгодження з міжнародними актами.

Так, згідно зі статтею 14 Консульського договору між Україною та Республікою Казахстан консул може звертатися із запитом до компетентних органів держави перебування щодо негайного надання інформації про яку-небудь подію, результатом якої є матеріальні збитки та людські жертви, затримання автотранспортних засобів і нещасні випадки, до яких мають відношення громадяни акредитуючої держави (п.1.3), а також звертатися до компетентних органів держави перебування з метою сприяння в розшуку громадян акредитуючої держави, зниклих безвісти.

Така інформація (докази) може бути необхідна з різною метою, і для розгляду судом справ про відшкодування збитків, визнання особи безвісно відсутньою, встановлення факту смерті та його реєстрації тощо.

Згідно зі статтею 17 Консульського договору між Україною та Республікою Казахстан, якщо громадянин акредитуючої держави, який постійно не проживає в державі перебування, помирає в цій державі, і якщо відсутні родичі або його представник в державі перебування, консульська посадова особа має право негайно взяти на тимчасове зберігання документи, гроші, особисте майно померлого для передачі спадко-

емцям, розпоряднику чи іншим уповноваженим особам. При виконанні даної функції консульська посадова особа повинна дотримуватись законів і правил держави перебування. Прийняття на тимчасове зберігання консулом майна є нічим іншим, як одним із способів забезпечення доказів. Згідно зі ст. 22 цього Договору консульська посадова особа має право передавати судові та позасудові документи, якщо це дозволено законами та правилами держави перебування. Якщо між акредитуючою і державою перебування діють інші угоди, слід застосовувати їх положення.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 80 Закону України «Про міжнародне приватне право» у разі, якщо при розгляді справи з іноземним елементом у суду виникне необхідність вручення документів або отримання доказів, у проведенні окремих процесуальних дій за кордоном, суд може направити відповідне доручення компетентному органу іноземної держави в порядку, передбаченому Цивільним процесуальним кодексом України або міжнародним договором України. Що стосується громадян України, які постійно проживають за кордоном, то доручення судів про вручення їм документів або отримання від них доказів на території іноземної держави можуть бути виконані консульською посадовою особою України відповідно до міжнародного договору України або в іншому порядку, що не суперечить законодавству держави перебування (ч. 2).

Згідно зі статтею 38 Віденської конвенції при виконанні функцій щодо забезпечення доказів, зокрема, і у спадкових справах консульські посадові особи можуть звертатися до:

а) компетентних місцевих органів свого консульського округу;

б) компетентних місцевих органів держави перебування, якщо це допускається і в тій мірі, в якій це допускається законами, правилами та звичаями держави пере-

бування або відповідними міжнародними договорами.

Виходячи з аналізу Віденської конвенції, вважаємо за доцільне виділити територіальний критерій, який покласти в основу компетенції консула щодо забезпечення доказів. Консул може забезпечувати докази:

1) в межах свого консульського округу (ст. 6 Консульського статуту України);

2) поза межами консульського округу (згідно зі ст. 6 Віденської конвенції консульська посадова особа може при особливих обставинах, за згодою держави перебування, виконувати свої функції за межами свого консульського округу). Це правило може поширюватися і на функцію щодо забезпечення доказів. Наприклад, смерть громадянина мала місце за межами консульського округу, тому з метою фіксації певних обставин консул може виїхати на місце події, вчинення злочину з метою фіксації певних обставин й інших фактів смерті громадянина України;

3) в іншій державі (згідно зі ст. 7 Віденської конвенції репрезентована держава може, після повідомлення відповідних держав, доручити консульській установі, відкритій в одній державі, виконувати консульські функції в іншій державі, якщо не має чітко висловленого заперечення з боку будь-якої з цих держав);

4) в державі перебування від імені третьої держави (згідно зі ст. 8 Віденської конвенції після відповідного повідомлення держави перебування консульська установа держави, що може, якщо держава перебування не заперечує, виконувати консульські функції в державі перебування від імені третьої держави).

Запропоновані вище критерії територіальної компетенції консула можуть мати місце при вчиненні ним такого нотаріального провадження, як прийняття заходів щодо охорони спадкового майна, але тільки за умов, передбачених Віденською конвен-

цією, відповідно до міжнародних договорів, законів, правил, звичаїв відповідних держав.

При спадкуванні майна дуже важливим є питання про борги спадкодавця. Після відкриття спадщини до консула можуть звернутися кредитори боржника. Таке звернення кредиторів обумовлюється тим, що спадкоємці повинні відповідати по боргах спадкодавця. Тому консул також може вживати заходів щодо розшуку майна спадкодавця [13], в разі вчинення такого нотаріального провадження, як прийняття заходів щодо охорони спадкового майна. Так, ч. 3 ст. 38 Договору між Україною та Республікою Куба про правові відносини та правову допомогу в цивільних і кримінальних справах спадкове майно може бути передане спадкоємцям, якщо: 1) всі вимоги кредиторів спадкодавця, які заявлені в строк, передбачений законодавством Договірної Сторони та де знаходиться спадкове майно, сплачені або забезпечені. В цій нормі йдеться про забезпечення вимог кредиторів, а така вимога може бути забезпечена шляхом опису, оцінки та передачі майна на зберігання зберігачу майна або на депозит консула або в банк.

У статті 8 Закону, яка стосується нотаріальної таємниці, нічого не сказано про державних виконавців і консулів. Тому слід погодитися з ученими, які говорять про необхідність внесення доповнень до ст. 8 Закону, де серед суб'єктів, які вправі витребувати відомості про вчинені нотаріальні дії, повинен бути передбачений і державний виконавець, якому повинні надаватися відомості про вчинені боржником нотаріальні дії щодо відчуження ним майна, передачі його в заставу [17]. Ця норма також повинна бути доповнена такими суб'єктами, як посадові особи дипломатичних та консульських установ, з метою вирішення питання їх взаємодії. Наприклад, з метою розшуку майна, що належить спадкодавцеві (боржнику), консул може звертатися до державного виконавця. Спадкове майно може

бути включено до акта опису, який проведено в порядку виконавчого провадження при зверненні стягнення на майно боржника (спадкодавця), і передано на зберігання. Консулу може знадобитися інформація про кошти та цінні папери, що належать боржнику, та інша інформація, яка була отримана державним виконавцем при розшуку майна боржника.

Тому в державних виконавців може зберігатися багато важливої для консулів інформації, необхідної для прийняття заходів до охорони спадкового майна та видачі свідоцтва про право на спадщину.

Виходячи з викладеного, до способів забезпечення доказів консулом (крім нотаріальних дій) у контексті досліджуваної тематики можна віднести:

- 1) нотаріальне посвідчення офіційної заяви про підтвердження певних юридичних фактів;
- 2) проведення експертизи чи оцінки майна;
- 3) витребування, огляд (зокрема, речових доказів за місцезнаходженням), опис, взяття на тимчасове зберігання доказів (документів, грошей та особистого майна померлого в державі перебування для передачі спадкоємцям, розпоряднику, виконавцю заповіту та іншим уповноваженим особам);
- 4) опис майна і встановлення над ним опіки;
- 5) розшук особи, місце перебування якої невідоме, зниклої безвісти;
- 4) передача судових і несудових документів, що мають відношення до спадкової справи.

Слід звернути увагу на положення ч. 2 ст. 133 ЦПК України про те, що в необхідних випадках судом можуть бути застосовані й інші способи забезпечення доказів, тобто перелік способів забезпечення доказів не може бути вичерпним. Дане положення ЦПК України може бути поширене і на нотаріальний процес, зокрема, на діяльність нотаріуса, консула щодо забезпечення доказів.

Список використаної літератури

1. *Бадила О. О.* Забезпечення нотаріусом доказів при посвідченні заповіту та судові наслідки його тлумачення / Судова апеляція. – 2014. – № 1. – С.112-120.
2. *Бадила О. О.* Докази та необхідність їх забезпечення нотаріусом та судом: актуальні питання // Наше право. – 2014. – № 4. – С. 156-161.
3. *Бадила О. О.* Забезпечення доказів нотаріусом: доцільність та необхідність // Міжнародна науково-практ. конф. «Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства» (Київ, 16-17 травня 2014 р.). – К. : Центр правових наукових досліджень, 2014. – С. 34-38.
4. *Гуть Н. Ю.* Посвідчення нотаріусами документів для дії за кордоном та їх визнання : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – К., 2014. – С. 4.
5. Закон України «Про нотаріат» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
6. Зразок анкети з витребування документів (форма для усіх країн світу, окрім колишніх республік СРСР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua>
7. Консульський устав Российской Федерации от 18.06.2010 г. (с изменениями от 12.11.2012 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://docs.cntd.ru>
8. Консульський статут України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.pau.ua>
9. *Лазько О. М.* Засоби доказування в цивільному процесі : автореф. ... канд. юрид. наук :12.00.03. – К., 2013. – С. 4.
10. *Лисенко Л. С.* Ухвали в цивільному процесі : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – К., 2012. – С. 4-5.
11. *Молчанов В. В.* Обеспечение доказательств / В кн. : Гражданский процесс / Под ред. М. К. Треушникова. – М. : Статут, 2014. – С. 321-323.
12. Основы законодательства Российской Федерации о нотариате от 11 февраля 1993 г. № 4462-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.binfocom.ru>
13. *Рудко Б. Б.* Процедура нотаріального провадження зі вжиття заходів щодо охорони спадкового майна : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – К., 2012. – С. 5.
14. *Фурса С. Я.* Процес доказування та його елементи / В кн. : Цивільний процес України. Академічний курс . – К. : Видавець Фурса С. Я. : КНТ, 2009. – 848 с.
15. *Фурса С. Я.* Забезпечення доказів нотаріусом / В кн. : Теорія нотаріального процесу. – К. : Алерта : Центр учбової літератури, 2012. – С. 307-308.
16. *Фурса С. Я.* Проблеми забезпечення доказів нотаріусами та суддями / В кн. : Фурса С. Я., Цюра Т. В. Докази та доказування в цивільному процесі . – К. : Видавець Фурса С. Я. : КНТ, 2005. – С.102-121.
17. *Фурса Е. Е., Фурса Е. И.* Взаимодействие государственного исполнителя с различными органами при розыске имущества должника: способы и методы/ Цивилистическая процессуальная мысль. – Вып. 3 «Исполнительный процесс». – К. : ЦУА, 2013.– С. 532-541.
18. Цивільний процес України / За заг. ред. М. М. Ясинка. – Суми : Видавництво «Мак-Ден», 2013. – С. 276.